

چگونگی زندگی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت

شاهده بتول^۱، مرضیه سادات سجادی^۲

چکیده

یکی از مهمترین روش‌های تحقیق استفاده از آیات قرآنی و روایات معصومین عجل الله تعالی فرجه الشریف در اثبات یا رد فرضیه‌هاست. بنابر اعتقاد شیعه، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از دیدگان پنهان است، اما در همین کره زمین زندگی می‌کند و مردم نیز از وجود مبارک ایشان بهره می‌برند. مقاله حاضر با هدف بررسی واقعیت‌های مهدوی و به‌دست آوردن پاسخ شبهات در این خصوص به روش تحلیلی، منابع تاریخی، کلامی و روایی را بررسی می‌کند. بنابراین، با استفاده از احادیث معصومین عجل الله تعالی فرجه الشریف وجود مبارک امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در این کره خاکی به عنوان آخرین حجت الهی بررسی می‌شود و روش زندگی امام عجل الله تعالی فرجه الشریف از حیث طبیعی و مادی بودن با دلیل اثبات شده است. حضور امام عجل الله تعالی فرجه الشریف در مراسم حج، حل مشکلات علمی علما، ملاقات امام عجل الله تعالی فرجه الشریف با علمای برجسته در مقاله حاضر به عنوان مصادیقی از حضور ایشان مطرح شده است. پاسخ به شبهه غیبت حضرت، توقیعات و بیانات امام عجل الله تعالی فرجه الشریف در زمان غیبت از موارد دیگری است که در مقاله حاضر بررسی می‌شود.

واژگان کلیدی: امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، توقیع، غیبت، شیعه، حضور، ظهور.

۱. مقدمه

محور اصلی ثبات در این دنیای فانی، قطب عالم امکان، وجود انسان کامل و امام معصوم عجل الله تعالی فرجه الشریف است که نظم و بقای عالم را عهده‌دار است. در حال حاضر وجود مبارک امام حق و ولی عصر در عین حال که در غیبت است نظم جهان را اداره می‌کند و واسطه فیض الهی است. غیبت در لغت، پنهان شدن

۱. دانش پژوه کارشناسی علوم قرآن و حدیث، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی عجل الله تعالی فرجه الشریف العالمیه، پاکستان.

۲. مدرس گروه علمی - تربیتی مطالعات اسلامی، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی عجل الله تعالی فرجه الشریف العالمیه، ایران.

از دیدگان است و در اصطلاح مهدویت به پنهان زیستی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف غیبت می گویند. غیبت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از دو جهت قابل بررسی است: یکی غیبت صغری و دیگری غیبت کبری. درباره غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف سؤالاتی مطرح شده است. نویسنده قصد دارد برای پاسخ به این سؤالات و رفع شبهات، این موضوع را از جهت روایی و کلامی بررسی کند. غیبت امام عجل الله تعالی فرجه الشریف بعد از شهادت پدر بزرگوارش در سال ۲۶۰ هجری قمری شروع شد و مدت غیبت صغری هفتاد سال بود و پس از آن غیبت کبری آغاز شد و تاکنون هم ادامه دارد، ولی مسئله غیبت، قبل از غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران پیامبران الهی هم مطرح بوده است. اسامی چند نفر از پیامبران الهی که دروهای از غیبت را داشتند در کتاب *آخرین/امید جهان* نوشته سید طیب جزایری (۱۳۸۴) بیان شده است که عبارتند از: حضرت عزیر علیه السلام، حضرت صالح علیه السلام، حضرت یوسف علیه السلام، حضرت موسی علیه السلام، حضرت یحیی علیه السلام و... این پیامبران الهی از نظرهای مردم زمان خود غایب ماندند و یا ناشناخته بین مردم زندگی کردند. بنابراین، محقق با استفاده از منابعی مانند کتاب *سیره پیشوایان مهدی پیشوایی*، کتاب *آخرین/امید جهان* تألیف سید الجزایری و کتاب *ولی الله اعظم پیرامون آرای آیت الله محمد اسماعیل صائنی* و... این موضوع را بررسی کرده است.

۲. مفهوم شناسی

۱-۲. غیبت

غیبت از ماده غیب است. در لغت، کَلَّ ما غاب عنه یعنی، هر چیزی که از دیدگان پنهان و ناپدید است. (ابن مکرّم، ۱۳۷۵، ۳/۲۳۷) غیبت در اصطلاح مهدویت به ظاهر نبودن امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف گفته می شود. غیبت به معنای حاضر نبودن نیست بلکه ظاهر نبودن است. امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در جامعه حضور دارد، اما کسی ایشان را نمی شناسد (پورسیدآقایی، ۱۳۷۹، ص ۱۰۴).

۳. سیرت فردی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت

برای به دست آوردن سیرت فردی امام عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت می توان از برخی روایات، دعاها، زیارت نامه ها و توقیعات آن حضرت از افراد مورد وثوق که به حضور امام عجل الله تعالی فرجه الشریف رسیده اند، استفاده

کرد. امام عجل الله تعالی فرجه الشریف بر اثر تهجد و شب‌زنده‌داری به زردی متمایل است، چراغ هدایت در تاریکی‌های مطلق است، در برابر خدا فروتن همچون عقاب در برابر بالش است، او عابدترین و بخشنده‌ترین مردمان است، دعایش به اجابت می‌رسد، اگر در مورد سنگی نفرین کند، از وسط دو نیم می‌شود. امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با دو نشانه بارز شناخته می‌شود: یکی دانش بیکران و دیگری استجابت دعا. او مبارز و سخت‌کوش است. او کمال موسی علیه السلام، شکوه عیسی علیه السلام و شکیبایی ایوب علیه السلام را دارد. (جزایری، ۱۳۸۴، ص ۳۱۶)

۴. چگونگی زندگی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت

غیبت امام عجل الله تعالی فرجه الشریف از دو جهت قابل بررسی است: غیبت صغری و غیبت کبری. غیبت صغری با شهادت پدر بزرگوارش امام حسن عسکری علیه السلام در سال ۲۶۰ هجری قمری آغاز شد و تا سال ۳۲۹ هجری یعنی، ۷۰ سال طول کشید. در طول این مدت ارتباط شیعیان با امام عجل الله تعالی فرجه الشریف به طور کلی قطع نبود و به وسیله نایبان خاص مسائل و مشکلات خویش را به امام عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌رساندند و پاسخ خود را دریافت می‌کردند. حتی گاه گروهی از مردم به وسیله نایبان خاص به دیدار امام عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌رسیدند. این نایبان خاص به نواب اربعه مشهور هستند. این چهار تن از اصحاب باسابقه امام پیشین و از علمای پارسا و بزرگان شیعه بودند. اولین نایب امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف عثمان بن سعید عمری، دومین نایب محمد بن عثمان عمری، سومین نایب حسین بن روح نوبختی و آخرین نایب، علی بن محمد سمری است. دوره غیبت صغری را می‌توان دوران آماده‌سازی شیعیان برای غیبت کبری دانست چون اگر غیبت کبری ناگهانی رخ می‌داد ممکن بود موجب انحراف افکار شود و ذهن‌ها آماده پذیرش آن نباشد، اما گذشته از زمینه‌سازی مدبرانه امامان پیشین در طول غیبت صغری به تدریج ذهن‌ها آماده شد. با سپری شدن غیبت صغری دوران غیبت کبری آغاز شد که تاکنون ادامه دارد. (پیشوایی، ۱۳۷۸، ص ۶۷۳)

همان‌گونه که غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به دو مرحله تقسیم می‌شود نیابت هم دو نوع است: نیابت خاصه و نیابت عامه. نیابت خاصه را خود امام عجل الله تعالی فرجه الشریف معرفی کرد، اما در نیابت عامه،

امام عجل الله تعالی فرجه الشریف شرایط و ضوابط کلی را بیان می‌کند. هر فردی که آن ضابطه‌ها را از همه جهت و در همه ابعاد داشته باشد نائب امام عجل الله تعالی فرجه الشریف شناخته می‌شود. این نیابت به وسیله خود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به عالمان واجد شرایط تفویض شده است. شیخ طوسی، شیخ طبرسی و شیخ صدوق از اسحاق بن عمار نقل کردند که گفت: «مولای ما امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مورد وظیفه شیعیان در زمان غیبت فرموده است: «در حوادثی که واقع می‌شود به روایت کنندگان حدیث ما رجوع کنید که آنان حجت من بر شمایند و من حجت خدا بر آنانم» (شیخ صدوق، ۱۳۹۵، ۲/۴۸۴).

۵. مسئله غیبت در بین مسلمانان

مسئله غیبت و مهدویت در منابع شیعی و سنی از مسائل معروف، رایج و انکارناپذیر است. اعتقاد به وجود امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و ظهور او اختصاص به مذهب تشیع ندارد بلکه محدثان بزرگ اهل سنت نیز آن را نقل کرده‌اند. از جمله احادیثی که طبرانی نقل کرده این است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «اگر از عمر جهان جز یک روز باقی نمانده باشد خداوند آن روز را آن قدر طولانی می‌کند که مردی از اهل بیت من برمی‌انگیزاند که اسم او اسم من می‌باشد و او زمین را پر از عدل و داد می‌کند همان گونه که پر از ظلم و جور شده است» (الطبرانی، ۱۴۱۵، ۲/۵۵). شیعه بر اساس عقیده‌ای که به وجود امام زنده دارد هر چند او را در میان خود نمی‌بیند، اما خود را تنها نمی‌داند. مذهب یهود، نبوت را که رابطه‌ای میان خدا و خلق است در حضرت کلیم علیه السلام ختم کرده است و نبوت بعدی را قبول نکرد. مسیحیان هم در حضرت مسیح علیه السلام متوقف شدند. اهل سنت با ختم نبوت حضرت محمد صلی الله علیه و آله توقف کردند، اما مذهب تشیع، پیامبر صلی الله علیه و آله را خاتم النبیین می‌داند، ولی ولایت را که همان رابطه هدایت و تکمیل است بعد از آن حضرت برای همیشه زنده می‌داند.

۶. مصادیق حضور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

اصولاً آن حضرت عجل الله تعالی فرجه الشریف را غائب نامیدند چون ظاهر نیست نه آنکه حاضر نیست. غیبت به معنای حاضر نبودن نیست بلکه فرق است میان ظهور و حضور. آمدن آن حضرت به معنای ظهور است نه حضور. آثار و خصوصیات اکثر انبیای گذشته در وجود مبارک حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف است؛ یعنی

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قادر است که راه‌های انبیای گذشته که برای برقراری عدالت و گسترش توحید در یک زمان خاص طی کردند را بییماید. در حدیثی سعیدبن جبیر از امام سجاد علیه السلام نقل می‌کند: «در قائم ما اهل بیت علیهم السلام سنت حضرت نوح علیه السلام طول عمر اوست. حضرت نوح علیه السلام عمر طولانی کرد. حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز مانند حضرت نوح علیه السلام عمر طولانی دارد. سنت ابراهیم علیه السلام مخفی بودن ولادت و کناره‌گیری از مردم است. نشانه‌ای هم از حضرت موسی علیه السلام دارد و آن این است که حضرت موسی علیه السلام با نگرانی زندگی می‌کرد و از اوضاع زندگی جامعه بشری ناراحت بود. نگرانی آن حضرت در مورد شناخته شدن وجود مبارکش است. ایشان نیز از اوضاع زندگی بشر ناراحت است. حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف نمونه‌ای هم از حضرت عیسی علیه السلام دارد و آن این است که مردم درباره حضرت عیسی علیه السلام اختلاف داشتند که آیا وجود حضرت عیسی علیه السلام واقعیت دارد یا نه. مردم در زمان غیبت حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف هم مانند همین شک و تردیدها را داشتند که آیا حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف متولد شده است یا نه. بعد از تولد زنده است یا وفات کرده است. حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف از حضرت ایوب علیه السلام نیز سنتی دارد. حضرت ایوب علیه السلام به شدیدترین بلیه و مصیبت گرفتار شد. حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف هم به بلیه مهم غیبت و رنج و عذاب دوری از جامعه گرفتار است. ایشان نمونه‌ای از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله دارد. آن حضرت همانند جدش رسول الله صلی الله علیه و آله با دشمنان اسلام جهاد مسلحانه خواهد کرد. جهاد در زمان انبیای گذشته واجب نبوده است، ولی قیام حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف همراه با جنگ و جهاد است. آن حضرت به صورت مسلحانه با دشمنانش مبارزه خواهد کرد» (قطب راوندی، ۱۴۰۹، ۲/۹۳۶).

۱-۶. حضور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مراسم حج

امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف هر سال در موسم حج حضور می‌یابد، همگان را می‌بیند و می‌شناسد دیگران هم او را می‌بینند، ولی نمی‌شناسند. (پورسید آقایی، ۱۳۷۹، ص ۴۲۶) در دعای ندبه آمده است: «جانم فدایت، تو آن غایبی هستی که از میان ما بیرون نیستی، تو آن دور شده از وطنی هستی که از ما دور نیستی» (قمی، ۱۳۹۴، ص ۸۷۶). دستگیری درماندگان، راهیابی گم‌شدگان، شفای بیماران لاعلاج،

خیرخواهی و دعا برای مؤمنان، شرکت در تشییع برخی از آنان و حل بعضی از مشکلات مردم از جمله کارهای آن حضرت در این دوران است، چه او را بشناسد و چه نشناسد. این یاری توسط خود آن حضرت یا توسط برخی از یاران آن حضرت صورت می‌گیرد. محمد بن عثمان عمری دومین سفیر آن حضرت می‌گوید: «امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را برای آخرین بار در کنار خانه خدا دیدم که چنین می‌گفت: بار خدایا آنچه که به من وعده کردی انجام بده. در مستجار پرده کعبه را گرفته و عرضه می‌دارد: خدایا انتقام مرا از دشمنانم بگیر» (خوبی، ۱۳۶۸، ۲۷۵/۱۶). امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهورش را از خدا می‌طلبد نه حضورش را. همین است که وقتی ظاهر می‌شود همه با تعجب می‌گویند که او را پیش از این هم دیده‌اند. امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در میان مردم حضور دارد در میان آنها راه می‌رود، در بازارها رفت و آمد می‌کند، روی فرش‌ها گام برمی‌دارد، ولی کسی او را نمی‌شناسد. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «سوگند به خدا حجت خدا در میان آنان هست، در کوچه و بازار آنها گام برمی‌دارد، بر خانه‌های آنان وارد می‌شود و در شرق و غرب عالم به سیاحت می‌پردازد و گفتار مردم را می‌شنود و بر اجتماعات آنان وارد شده سلام می‌دهد، او مردمان را می‌بیند» (خوبی، ۱۳۶۸، ۴۲۵/۱۶).

بعضی از شیعیان در موسم حج به زیارت حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف موفق شده‌اند. یکی از آنها علی بن مهزیار اهوازی از محدثان عالی‌مقام و مورد اطمینان شیعه است. ایشان در روایات خوانده بود که حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف در موسم حج به مکه مشرف می‌شود. به همین خاطر ۱۸ بار به مکه مشرف شد، ولی موفق به زیارت حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف نشد. بنابراین، مایوسانه خودش را ملامت کرد. علی بن مهزیار در نوزدهمین سال فرارسیدن موسم حج از رفتن به مکه منصرف شد و تصمیم گرفت دیگر زیارت خانه خدا نرود، اما سفارش و توصیه دوستان باعث شد که علی بن مهزیار تصمیم بگیرد تا باز هم به حج مشرف شود، ولی در خواب شخصی را دید که به او گفت امسال از سفر حج منصرف شو. این خواب براو اثر گذاشت و در آن سال از رفتن به حج منصرف شد و سال بعد به حج رفت. او در مکه طواف مستحبی می‌کرد، گاهی در مسجد الحرام می‌نشست و گاهی در صفا می‌ایستاد و غرق تفکر می‌شد و از اینکه نتوانسته تا آن زمان حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف را زیارت کند، ناراحت بود.

روزی بعد از طواف با حالت تفکر نشسته بود که شخصی دست بر شانه‌اش گذاشت و گفت: «ای علی بن مهزیار و دید کسی که او را با نام صدای زده شخصیتی عظیم است. او شگفت زده شد و سلام کرد، سپس آن شخص پرسید: برای چه اینجا نشسته‌ای؟ پاسخ داد: نشسته‌ام تا رفع خستگی کنم. آن شخص گفت: نه تو مقصودی داری که امیدوارم به مقصودت نائل شوی و فردا همین موقع در همین مکان باش تا بیایم». فردای آن روز همدیگر را دیدند و هر دو یعنی، قاصد و علی بن مهزیار سوار بر شترهایشان به طرف عرفات به راه افتادند تا به نزدیک یک خیمه رسیدند. آن خیمه بسیار زیبا و معطر بود. علی بن مهزیار می‌گوید: «من بیرون خیمه ایستادم و قاصد وارد خیمه شد. بعد از اندکی از خیمه بیرون آمد و به من گفت حضرت به من اجازه داده است. علی بن مهزیار می‌گوید وقتی داخل خیمه شدم انسانی بسیار باشخصیت و پرهیبت را دیدم و زبانم از شدت هیبت او بند آمد. با زحمت فراوان یک سلام به ایشان تقدیم کردم. علی بن مهزیار می‌گوید گرفتار وسوسه شدم که آیا در خواب هستم یا بیداری؟ حضرت فرمود: ای علی بن مهزیار گرفتار وسوسه نباش اکنون به مقصودت رسیده‌ای». در تاریخ مشاهده نشده است که افرادی که به محضر حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف مشرف شده‌اند تا به این اندازه مورد لطف قرار بگیرند. افرادی که به محضر حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف مشرف شده‌اند وقت ملاقاتشان اندک بوده است، اما ملاقات او با حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف را طولانی نقل کرده‌اند. علی بن مهزیار می‌گوید: «من حدود ۳ یا ۲ روز و نیم مهمان ایشان بودم. این مدتی بسیار طولانی است» (خسروی سقزچی، ۱۳۹۴، ص ۴۱۸-۴۲۳). در دعای ندبه آمده است: «ای مولای من، نمی‌دانم تو در کجا زندگی می‌کنی. «ابرضوی ام غیرها ام ذی طوی؛ آیا در الرضوی زندگی می‌کنی یا در ذی طوی هستی؟». رضوی و ذی طوی نام دو کوه در اطراف مکه و مدینه هستند.

۶-۲. حل مشکلات علمی علما

تکمیل کتاب توسط امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف مربوط به نیمه تمام ماندن کتابی است که علامه حلی از یکی از علمای اهل سنت امانت گرفته بود تا از آن نسخه برداری کند، ولی خواب نیمه شب مانع نوشتن می‌شود. در این هنگام امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به صورت ناشناس وارد می‌شود و از علامه می‌خواهد

خودش بنویسد. علامه ادامه کار را به امام عَلَيْهِ السَّلَام واگذار می‌کند. علامه پس از بیداری می‌بیند که نسخه برداری از کتاب تمام شده است و امضایی دارد به صورت: «کتبت حجه بن الحسن». (شوشتری، ۱۳۷۷، ۵۷۱/۱) علامه حلی روزهای پنج‌شنبه هر هفته برای زیارت اباعبدالله عَلَيْهِ السَّلَام از حله به کربلا می‌رفت. در یکی از هفته‌ها به تنهایی در حال حرکت بود. شخصی همراه او به راه افتاد و با یکدیگر مشغول صحبت شدند. هنگام صحبت برای علامه معلوم شد که این شخص فرد فاضلی است و تبحر در علوم دارد. از این نظر مشکلاتی که در علوم مختلف برایش پیش آمده بود را از آن شخص پرسید و او به همه سؤالات پاسخ داد تا اینکه بحث در رساله فقهی واقع شد و آن شخص فتوا داد و علامه منکر آن شد. آن شخص گفت شیخ طوسی در کتاب تهذیب در فلان صفحه ذکر کرده است. علامه حیرت‌زده شد و از او پرسید: «آیا در این زمان غیبت کبری می‌توان حضرت حجت عَلَيْهِ السَّلَام را دید؟» آن شخص فرمود: «چگونه نمی‌توان دید در حالی که دست او در دست توست. با شنیدن این حرف علامه بیهوش شد. وقتی که به هوش آمد کسی را ندید» (تنکابنی، ۱۲۹۰، ص ۳۵۹).

۳-۶. ملاقات امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَام با بعضی از علما

علامه مجلسی در *بحار الانوار* می‌نویسد: «مقدس اردبیلی در پرهیزگاری و زهد و فضل به مرتبه بسیار بالایی رسید که مانند او را در میان متقدمین و متأخرین نشنیده‌ام. در ورع و تقوا ضرب‌المثل بود». (مجلسی، ۱۴۰۳، ۴۲/۱) میرعلام نقل می‌کند: «در یک شبی مقدس اردبیلی را دیدم که به سمت روضه امام علی عَلَيْهِ السَّلَام می‌رود. هنگامی که به دروازه حرم رسید در حرم خودبه‌خود باز شد و به امام علی عَلَيْهِ السَّلَام سلام کرد. مقدس اردبیلی مدتی را به گفت‌وگو پرداخت. بعد از آن از روضه امام علی عَلَيْهِ السَّلَام بیرون آمد و به سمت مسجد کوفه حرکت کرد. وقتی به مسجد رسید در محراب حضرت زکریا داخل شد. آنجا هم گفت‌وگو می‌کرد. میرعلام که دنبالش بود، پرسید آقا من از اول شب تا حالا دنبال شما هستم اصل قصه را برابم بیان کن. مقدس اردبیلی گفت: به شرطی ماجرا را برایت تعریف می‌کنم که تا زنده هستم به کسی نگویی. او قبول کرد و مقدس اردبیلی گفت: هر وقت با مشکلاتی روبه‌رو

می شوم پیش امام علی علیه السلام می رفتم و امام مشکلات ما را حل می کرد، اما امروز که در خدمت ایشان حاضر شدم به من گفت: امروز فرزندم مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مسجد کوفه هست از ایشان بپرس و من فوراً از نجف به کوفه رفتم و از امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف سؤال های خودم را پرسیدم و از ایشان پاسخ را دریافت کردم» (ذاکری، ۱۳۸۳، ص ۱۳۴-۱۳۵).

۷. شبهات درباره امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

۷-۱. پاسخ به شبهه غیبت حضرت

علامه حلی در جواب کسانی که نسبت به وجود مبارک امام عجل الله تعالی فرجه الشریف تردید دارند، می گوید: «غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف مانند غیبت بعضی از انبیای الهی است. او نام ۱۴ تن از پیامبران الهی را به ترتیب نام برده که عبارتند از: غیبت حضرت ادریس علیه السلام، حضرت صالح علیه السلام، حضرت یوسف علیه السلام، حضرت موسی علیه السلام، حضرت ابراهیم علیه السلام، حضرت یحیی علیه السلام، حضرت عیسی علیه السلام، یوشع بن نون علیه السلام، حضرت داوود علیه السلام، حضرت سلیمان علیه السلام، حضرت دانیال علیه السلام، آصف بن برخیا، حضرت عزیر علیه السلام، غیبت شمعون بن حمون و غیبت پیامبر خاتم صلوات الله علیه و آله. تمام این پیامبران الهی از نظر مردمان زمان خودشان غائب ماندند یا نشناخته در میان مردم زندگی کردند. کسانی که به وجود مبارک امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف تردید داشتند در جواب آنها می گویند که در این جهان چیزهای زیادی از نظرهای بشر پوشیده است، اما وجود دارد. نخستین چیزی که غایب است ذات خداوند متعال است، فرشتگان الهی هم وجود دارند، اما دیده نمی شوند. جنات وجود دارد و وجود آنها را قرآن ثابت کرده است، اما دیده نمی شوند. عقل انسان است که از موجودات دیگر برای انسان برتری حاصل شده است و آن هم دیده نمی شود، ولی بر جهان نفع و فایده می رساند. امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نه مثل ذات الهی مجرد است و نه مانند ملائکه جسم بسیط دارد بلکه موجودی طبیعی است که تمام موجودات از وجود مبارکش بهره مند هستند (جزایری، ۱۳۸۴، ص ۳۲۸-۳۲۹).

۲-۷. منظور از نورانی بودن حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف

یکی از مشکلات جامعه در مسائل دینی این است که درباره حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف سؤال‌ها و شبهات تکرار شده است. برای مثال برای اثبات وجود حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف این سؤال مطرح است که آیا حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف از عالم ماده صرف نظر کرده است و در عالم غیرطبیعی زندگی می‌کند. برخی می‌گویند که امام عجل الله تعالی فرجه الشریف همانند نور است که گاهی تابش می‌کند و گاهی خاموش می‌شود. اگر وجود امام عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین باشد در آن صورت حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف باید خصوصیات مادی را از دست بدهد درحالی که معنای غیبت این نیست بلکه معنای غیبت این است که حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف در همین کره زمین زندگی می‌کند. ایشان انسانی طبیعی است. در عین طبیعی بودن، موجودی ملکوتی و الهی است. امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هم مانند پدر بزرگوارش، انسانی طبیعی است و با باطن و عالم غیب ارتباط و اتصال دارد. این همان مطلبی است که خداوند به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله آموخت که در جواب مشرکین بگوید: بگو جز این نیست که من بشری هستم (دعوی احاطه به جهان‌های نامتناهی و کلیه کلمات الهی نکنم، تنها فرق من با شما این است) که به من وحی می‌رسد» (کهف: ۱۱۰).

امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز مانند پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله انسانی معمولی است. برخی می‌گویند که حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف نور است. معنای آن این نیست که ایشان از قبیل نورهای مادی است بلکه معنای این است که ایشان یک انسان کامل است. نورانی بودن امام عجل الله تعالی فرجه الشریف به این معنا نیست که امام دارای جسم و جسد نباشد بلکه ایشان انسانی معمولی است و زندگی طبیعی و سالمی دارد، به حد نیاز می‌خورد و استراحت می‌کند، به هنگام تشنگی آب می‌خورد، قدرت روحانی و معنوی دارد و نورانیت او بی‌پایان است. سؤال دیگر در مورد این شخصیت عظیم الهی این است که آیا امام عجل الله تعالی فرجه الشریف خانواده، همسر و فرزند دارد؟ جواب این است که اگر حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف اولاد و فرزند داشته باشد و در طول ۱۳ قرن برای فرزندان ایشان فرزندان خواهد بود در آن صورت برای حضرت تا الان هزاران فرزند، نوه و نتیجه باید موجود باشد. در این صورت برای خودش و نسلش شهرهایی به اندازه یک مملکت باید درست شده باشد. کسانی که درباره حضرت چنین تفکری می‌کنند و دنبال این مطلب

هستند، هیچ مدرکی نیافته‌اند و برای این مسئله مدرکی در قرآن و روایات متواتر موجود نیست (خسروی سقزچی، ۱۳۹۴، ص ۱۳۴-۱۳۷). امام باقر علیه السلام فرمود: «اسکتوا ما سکت الله؛ سکوت کنید در مورد آنچه که خداوند سکوت کرده» (ابن ادريس حلی، ۱۴۱۰، ۱/۱۲۶). هرکس درباره این سخن بگوید سخنی بی جا گفته است؛ زیرا هیچ دلیل محکمی ندارد که مطلبی در این باره آمده باشد. خود امام عصر علیه السلام در یکی از توقیعاتش فرمود: «خداوند در قرآن مجید می فرماید: ای اهل ایمان هرگز از چیزهایی مپرسید که اگر فاش گردد شما را زشت و بد آید و غمناک میکند و اگر پرسش آن را به هنگام نزول آیات قرآن و اگذارید برای شما (هر چه مصلحت است) آشکار می گردد» (مأئده: ۱۰۱).

۷-۳. استفاده از وجود امام مهدی علیه السلام در دوران غیبت

یکی از سؤال‌هایی که درباره حضرت حجت علیه السلام مطرح می شود این است که این شخصیت الهی در حال غیبت چه فایده‌ای برای دیگران دارد؟ اسحاق بن یعقوب کلینی از حضرت رسول صلی الله علیه و آله روایت می کند حضرت حجت علیه السلام در پاسخ می فرماید: «بهره بردن از من در عصر غیبتم مانند بهره بردن از آفتاب است هنگامی که زیر ابرها باشد» (شیخ طوسی، ۱۴۱۱، ص ۲۹۲). پس ایشان چه ظاهر باشد و چه غایب، خیر و برکت را به انسان‌ها می رساند. این حدیث این حقیقت را بیان می کند که: «لو لا حجه لساخت الارض باهلها؛ اگر امام در کره زمین نباشد عالم طبیعت تعادلش را از دست می دهد. آن موقع طبیعت مهار نمی شود و همه آن از بین می رود» (طبری، ۱۴۱۳، ص ۴۳۶). در دعای عدیله آمده است: «به برکت او خلق روزی می خورند و به برکت وجود او زمین و آسمان پابرجا مانده است» (قمی، ۱۳۹۴، ص ۱۵۹). در واقع امام زمان علیه السلام سبب رابطه متصل بین عالم غیب و عالم طبیعت است.

۸. توقیعات و بیانات امام مهدی علیه السلام در دوران غیبت

حضرت حجت علیه السلام فضیلت بی کران و علم بی پایان دارد. بصیرت و بینش در قلب باطن این بزرگوار به عنوان ولایت الهی موجود است و به واسطه آن موقعیت الهی بر تمام اوضاع افراد کره زمین ناظر، مسلط و مسیطر است. هر ماه و یا هر هفته اعمال بندگان خداوند به محضر ایشان عرضه

می شود. از خصوصیات این امام بزرگوار این است که از اعمال بد افراد ناراحت و افسرده می شود و از اعمال نیک افراد مفید و برجسته، متقی و مؤمن در جامعه مسرور می شود و برای آن ها دعا می کند، توفیق آنان را از خدا درخواست می کند، پس حضرت حجت عجله الله تعالی فرجه الشریف چنین مقام بزرگی در ولایت دارد و نافذ و مسیطر بر اعمال بندگان خداست (خسروی سقزچی، ۱۳۹۴، ص ۱۷۵).

۱-۸. توقیع امام عصر عجله الله تعالی فرجه الشریف به علی بن بابویه

نامه علی بن بابویه به حسین بن روح و درخواست دعا از امام عصر عجله الله تعالی فرجه الشریف برای تولد فرزند یکی از اسناد به یادگار مانده از ارتباط امام عصر عجله الله تعالی فرجه الشریف با یارانشن است. شیخ طوسی می گوید: «علی بن بابویه فرزندی نداشت. نامه ای برای حسین بن روح نوشت که از صاحب الزمان عجله الله تعالی فرجه الشریف تقاضا کند که او دعا کند تا خداوند به او عنایت کند. حسین بن روح نامه علی بن بابویه را به آن حضرت رساند و حضرت در جواب نوشت: از برای تو به درگاه خداوند دعا کردم و تو از این زنی که هم اکنون در اختیار داری دارای فرزندی نخواهی شد و از این پس زن دیگری در اختیار خواهی گرفت که از او دارای دو فرزند فقیه خواهی شد». در نتیجه این دعا خداوند به او دو فرزند پسر که یکی محمد معروف به صدوق و دیگری حسین عنایت کرد و هر دو از فقهای بزرگ شدند و از جهت قوت حافظه ممتاز بودند. این خصوصیت از این جهت بود که اینها به واسطه دعای حضرت صاحب الزمان عجله الله تعالی فرجه الشریف متولد شده اند. شیخ صدوق خود افتخار می کرد و می گفت: «من به برکت دعای امام عصر عجله الله تعالی فرجه الشریف متولد شده ام» (نوری همدانی، ۱۳۸۹، ص ۴۲۳).

۲-۸. نامه از جانب حضرت حجت عجله الله تعالی فرجه الشریف به آیت الله بهبهانی

آیت الله وحید بهبهانی یکی از مراجع اسلامی بود و شأن عظیمی داشت. وقتی ایشان به سفر حج مشرف شد کتاب روایتی همراه خود نبرده بود. مسلمانان در سفر حج به او مراجعه کردند و سؤال کردند. آیت الله وحید به آنها جواب داد. ایشان بعد از برگشتن از سفر حج درمی یابد که در چند مورد در فتوادادن اشتباه کرده است و برخلاف واقع فتوا داده است. آیت الله وحید هم نمی شناخت چه کسی سؤال کرده است تا او را بیاید و به او بگوید که اشتباه شده است. بنابراین از این پیشامد سخت

مضطرب می‌شود و دیگر نمی‌تواند در امر تدریس حاضر شود و می‌گوید: «رساله مرا جمع کنید؛ زیرا من دیگر مجاز نیستم که فتوا دهم و نیز اجازه نمی‌دهم که کسی از من تقلید کند». وی تصمیم می‌گیرد جلسات درس را هم تعطیل کند. در این مورد از ناحیه مقدس نامه مختصری صادر شد. در توفیق آمد: «علیک بالفتوی و علی بالصلاح». این اطمینان‌دهی از طرف امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف برای آیت‌الله وحید بود و بعد از آن این شخصیت عظیم از تصمیم خود منصرف می‌شود و کار خود را دنبال می‌کند. این حکایت شاهد و گواهی است بر اینکه حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف ناظر بر اوضاع شیعیان هست (خسروی سفزچی، ۱۳۹۴، ص ۱۴۵).

۳-۸. آخرین توفیق امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به نایب چهارم خود

چند روز قبل از درگذشت علی بن محمد سمری، نامه‌ای از حضرت صاحب‌الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به او رسیده بود به مردم نشان داد و مضمون نامه این بود: «خداوند اجر و ثواب بزرگی به برادران تو در رابطه با مصیبت درگذشت تو عنایت بفرماید. تو شش روز دیگر از دنیا خواهی رفت، بنابراین، کارهای خود را سروسامان بده و کسی را به جای خود وصی قرار مده که قائم مقام تو باشد؛ زیرا غیبت کبری فراسید و دیگر ظهوری برای من نیست مگر بعد از اذن خداوند تعالی و این هم بعد از مدت طولانی که دل‌ها را قساوت فرا بگیرد و سطح زمین از ظلم پر شود، صورت خواهد گرفت. ارتحال علی بن محمد سمری آخرین نایب حضرت صاحب‌الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در ۱۵ شعبان سال ۳۲۹ واقع شد (نوری همدانی، ۱۳۸۹، ص ۴۲۴).

شیخ صدوق می‌نویسد: «ما در همان سال درگذشت علی بن محمد سمری در بغداد بودیم. چند روز قبل از درگذشت او به حضورش رسیدیم و این توفیق حضرت را به ما نشان داد و ما از روی آن نوشتیم و نسخه برداری کردیم و روز ششم به نزد او رسیدیم و او را در حالت احتضار دیدیم و به او گفتیم که جانشین توجه کسی هست. او در پاسخ گفت که خدا را مشیتی است که خود انجام خواهد داد و کسی را به جانشینی انتخاب نکرده است». این مطلب را گفت و جان به جان آفرین تسلیم کرد. این آخرین سخنی بود که از او شنیده شد. (نوری همدانی، ۱۳۸۹، ص ۴۳۵)

۴-۸. حفظ و نجات شیعیان از گرفتاری‌ها

امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌فرماید: «ما در رسیدگی و سرپرستی شما کوتاهی نکرده و یاد شما را از خاطر نبرده‌ایم. اگر جز این بود دشواری‌ها و مصیبت‌ها بر شما فرود می‌آمد و دشمنان شما را ریشه کن می‌کردند». (قطب راوندی، ۱۴۰۹، ۱۰۹/۲) از جمله عنایات امام عجل الله تعالی فرجه الشریف جریان معروف نجات مردم بحرین از دست حاکم ظالم آنهاست. وقتی وزیر این کشور حیل و نقشه‌ای ریخت تا با شیعیان همچون کفار حربی از اهل کتاب رفتار شود یا جزیه پرداخته شود و ذلت پرداخت آن را تحمل کنند و یا مردانشان کشته و زنان و کودکان به اسارت گرفته شوند که آن حضرت عجل الله تعالی فرجه الشریف در خنثی کردن این توطئه به وسیله محمدبن عیسای بحرینی نقش بزرگی داشتند (حسینی لیلایی، ۱۳۸۵، ۴۱۷/۲).

۹. نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر چگونگی ارتباط امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با مردم در زمان غیبت صغری و غیبت کبری بررسی شده و سخنانی درباره عقیده تشیع آمده است. حضور امام عجل الله تعالی فرجه الشریف در اجتماعات و مراسم حج و شباهتی که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف با انبیای الهی دارد و نیز بهره‌بردن از وجود مبارک امام عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر غیبت با استفاده از احادیث معصومین علیهم السلام بررسی شده است. توقیعاتی که از جانب مقدس امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برای بعضی از علمای برجسته صادر شده است و ملاقات امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با علما به صورت مفصل توضیح داده شد. سؤالات و شبهاتی درباره وجود امام عجل الله تعالی فرجه الشریف در خصوص شخصیت ایشان مطرح شده است که دانستن مطالب این مقاله برای رفع شبهات ضروری به نظر می‌رسد.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۰). مترجم: الهی قمشه‌ای، مهدی. قم: نشر فاطمه الزهرا(س).
- ۱. ابن مکرّم، جمال‌الدین (۱۳۷۵). *لسان‌العرب*. بیروت: دار صادر.
- ۲. پورسید آقایی، مسعود (۱۳۷۹). *تاریخ عصر غیبت نگاهی تحلیلی به عصر غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف*. قم: انتشارات حضور.
- ۳. پیشوایی، مهدی (۱۳۷۸). *سیره پیشوایان، تاریخ زندگی معصومین علیهم السلام*. قم: مؤسسه تحقیقاتی امام صادق علیه السلام.
- ۴. تنکابنی، محمدبن سلیمان (۱۲۹۰). *قصص علما*. تهران: انتشارات علمیه اسلامیه.
- ۵. جزایری، سید طیب (۱۳۸۴). *آخرین امید جهان وجود مقدس امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف*. قم: انتشارات دارالکتاب.
- ۶. حسینی لیلایی، ابراهیم (۱۳۸۵). *آمال الواعظین*. قم: انتشارات انصاری.
- ۷. حلی، ابن ادریس (۱۴۱۰). *السرائر*. قم: جامعه مدرسین.

۸. خسروی سقزچی، هوشنگ (۱۳۹۵). *ولی الله اعظم، امام زمان* عجل الله تعالی فرجه الشریف، سلسله بیانات حکیم متاله و مفسر قرآن کریم حضرت آیت الله محمد اسمعیل صائنی. زنجان: انتشارات نیکان کتاب.
۹. خوبی، ابوالقاسم (۱۳۶۸). *معجم رجال حدیث*. قم: دفتر نشر آثار آیت الله خوبی (ره).
۱۰. ذاکری، حسین (۱۳۸۳). *لسان الواعظین*. مترجم: سعیدی، ذوالفقار علی. قم: انتشارات حضرت عباس علیه السلام.
۱۱. شوشتری، نورالله (۱۳۷۷). *مجالس المؤمنین*. تهران: انتشارات اسلامیة.
۱۲. شیخ صدوق، محمدبن علی (۱۳۹۵). *کمال الدین و تمام النعمه*. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۳. شیخ طوسی، محمدبن حسن (۱۴۱۱). *الغیبه*. قم: دار المعارف الاسلامیه.
۱۴. طبری، محمدبن جریر (۱۴۱۳). *دلائل الامامه*. قم: نشر بعثت.
۱۵. الطبرانی، سلیمان بن احمد (۱۴۱۵). *المعجم الاوسط*. قاهره: دار الحرمین.
۱۶. قطب راوندی، سعیدبن هبه الله (۱۴۰۹). *الخرائج والخرائج*. قم: مؤسسه امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.
۱۷. قمی، عباس (۱۳۹۴). *مفاتیح الجنان*. قم: آیین دانش.
۱۸. نوری همدانی، حسین (۱۳۸۹). *اسلام مجسم علمای بزرگ اسلام*. قم: انتشارات مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف.
۱۹. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳). *بحار الانوار*. بیروت: دار احیاء التراث.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی